AZ ALTERNATÍV JÖVEDELEMSZERZÉS HAJDÚ-BIHAR MEGYÉBEN

CSAPÓ ZSOLT dr.

ÖSSZEFOGLALÁS

Megállapítható, hogy a '90-es évek elejétől a vállalkozások, ezen belül a mezőgazdasági vállalkozások egy részénél szemléletváltás történt. A hagyományos mezőgazdasági tevékenységek mellett újra megjelentek az alternatív jövedelemszerzés irányába mutató lépések. Ezzel párhuzamosan évről évre nőtt a támogatási területek köre, ezen belül egyre több lehetőség kínálkozott az alternatív jövedelemszerzést segítő tevékenységekre is. Természetesen a támogatások felhasználásának alapvető feltétele a pályázatnak való megfelelésen túl a jó pályázat készítése, melyhez sok esetben a gazdálkodók még nem rendelkeznek a szükséges tapasztalatokkal. Ezt különböző külső- és a pályázatírás területén már gyakorlattal rendelkező szaktanácsadók segíthetik, melynek jelentősége az európai uniós csatlakozást követően fokozódik. Évről évre nő a benyújtott pályázatok száma, közöttük az alternatív jövedelemszerzést (turizmus, falusi turizmus, ökoturizmus, bioenergia hasznosítás, nem a mezőgazdasági alaptevékenységhez tartozó fejlesztések) szolgálók, de mindezidáig nem történt áttörés ezen a területen.

TERÜLETFEJLESZTÉS ÉS A PHARE PROGRAM

Az első összefogott területfejlesztési koncepció 1971-ben jelent meg (Sarudi-Szabó, 1997). Az Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció (OTK) célja a területileg kiegyenlített fejlődés biztosítása volt. A hetvenes évek belső politikai küzdelmeiben a centralizáció győzedelmeskedett, így a településhálózat alsóbb szintjének elemei fokozatosan elveszítették funkciójukat, nem részesültek az állami támogatásból. A nyolcvanas évekre a területi különbségek kiéleződtek, s a településállomány egyre nagyobb hányada leépült, kedvezőtlen helyzetbe került.

A kilencvenes évek elején a területi különbségek látványosan kiéleződtek. Közel másfélmillió munkahely szűnt meg, a korábbi ipari központokban a termelés visszaesett, megkezdődött a gazdasági szervezet átalakítása. Mindez sújtotta a munkaerőt kibocsátó térségeket is, így az ágazati válságok területi válsággá szélesedtek ki. A keleti piacok elvesztése a mezőgazdaságban szintén megingatta a korábbi szervezeti és termelési rendszert. Különösen élesen jelentkeztek ezek a problémák azokban a vidéki térségekben, ahol az előbb említett tényezők mellett meglévő egyéb regionális feszültségek (csökkenő lakosság, aprófalvas településszerkezet, alacsony vállalkozássűrűség stb.) komplex módon jelentkeztek *(Fehér A, 2000).*

Az új területi politika első szakaszát 1996-ig a válságkezelés jellemezte. Az állami források aránya és reálértéke a magas infláció miatt nem volt számottevő. Több kormányzati program került kidolgozásra és alkalmazásra az ország

keleti, észak-keleti térségében és egyes alföldi megyékben. A kormányzati források elsősorban az infrastrukturális rendszerek kiépítését és a közlekedési kapcsolatok javítását támogatták. Az ország többi részét nem fogta át ekkor a területi politika, pénzügyi erőforrásai mérsékeltek voltak, nem rendelkezett sem átfogó koncepcióval, sem pedig egységes intézményrendszerrel.

Az 1992-től megjelenő, majd lényegében 1995-től évente változó ütemű, európai uniós forrást mobilizáló *Területfejlesztési PHARE programok* jelentősen hozzájárultak a területfejlesztés eszköz- és intézményrendszerének kialakításához, annak szakmai megalapozásához.

Az 1996. évi XXI. törvény tette le az új magyar területi politika alapjait, amely elveiben, célkitűzéseiben és eszközrendszerét tekintve egyaránt összhangban volt az EU-ban alkalmazott regionális politikával, s megfelelő keretet biztosított egy új felfogású, korszerű hazai fejlesztési politika és gyakorlat kialakításához.

A Földművelésügyi Minisztérium PHARE Segélyprogram Irodája 1994-ben pénzügyi megállapodást írt alá az Európai Unióval mezőgazdasági beruházások és hozzá kapcsolódó intézkedések támogatására, mely PHARE IPP Program (Beruházást előkészítő program) néven volt ismert. A program 1996-1998 között zajlott. A program országos kiterjedésű volt, és a beadott pályázatok, valamint a tervezett beruházások már azt mutatták, hogy egyre nagyobb számban jelentek meg az alternatív jövedelemszerzéssel összefüggő pályázatok. Ezt mutatja az 1. táblázat.

1. táblázat

IPP támogatási pályázatok száma a beruházás tárgya szerint

(M.e.: db)

Beruházás tárgya	Benyújtott	Elnyert	Elutasított	Igénybe vett	Visszaadott
Termény-, terméktároló	33	26	7	22	4
Állattenyésztési létesítmény	36	28	8	26	2
Élelmiszer feldolgozás	27	19	8	18	1
Intenzív kultúrák	13	12	1	12	0
Korszerűsítés	26	24	2	23	1
Hűtőház	10	9	1	8	1
Egyéb	2	0	2	0	0
Összesen	**147**	**118**	**29**	**109**	**9**

Forrás: PHARE IPP Program Zárójelentés, I kötet, 1997

Az Országos Területfejlesztési Koncepciót 1998. márciusában fogadta el az Országgyűlés. Az OTK meghatározta a térszerkezet jövőbeli alakításának irányait, pontosította a területi politika célját és irányelveit, kijelölte a fejlesztés prioritásait, egyben meghatározta a beavatkozási térségeket, azok típusait definiálta, az eszköz- és intézményrendszer működésére vonatkozó alapelveket.

A területfejlesztési törvény megújítása 1999. októberében történt meg. A módosítás célja egyrészt a regionális szint erősítése – így 7 tervezési-statisztikai régiót határolt el –, másrészt a törvényességi ellenőrzés érvényesítése volt. Megkezdődött a régiókban a tervezés, elkészültek a koncepciók, 2001-ben már regionális szinten fejlesztési források is decentralizációra kerültek.[1]

[1] Részletesen lásd: Késmárki Galli Szilvia tanulmányát „Területfejlesztési célok és megvalósulásuk". Gazdálkodás, 2003. 5. sz. (Szerkesztő)

A vidékfejlesztési célelőirányzat hazai költségvetési forrása 2001-ben 4,5 milliárd, 2002-ben pedig 5,5 milliárd forint volt. A rendelkezésre álló összeg döntő mértékben a pályázatos támogatási rendszer formájában volt elérhető három témakörben: (1) falumegújítás, *(2) alternatív jövedelemszerzés*, (3) vidéki infrastruktúra. Külön vizsgálva az alternatív jövedelemszerzési lehetőségeket azok körülhatárolása határozottabb, mint az előző években. Elsősorban a helyben megtermelt vagy előállított mezőgazdasági alapanyagok, energiahordozók vagy éppen melléktermékek feldolgozását, továbbhasznosítását kívánták támogatni. A vállalkozásfejlesztési támogatási jogcímek elsődleges célja, hogy a helyi lakosság számára a helyben hozzáadott érték növelésével és térségben tartásával az elsődleges mezőgazdasági termelés mellett hozzájáruljon kiegészítő vagy alternatív jövedelemszerzési lehetőségek megteremtéséhez vagy megerősítéséhez.

A falumegújítási pályázati jogcím változatlanul lehetőséget kínált arra, hogy a vidéki települések közösségei épített- és természeti értékeiket megújítva megőrizzék, egyúttal a közösség érdekeit szolgáló vállalkozási, vállalkozást segítő, turisztikai vagy a közösség közös céljait szolgáló funkciók betelepítésével új értékkel lássák el azokat.

Továbbra is hangsúlyos a tervezett fejlesztések egymásra épülése, a partnerség nyújtotta lehetőségek minél szélesebb körű kiaknázása, valamint az illeszkedés a kistérségi agrárstruktúra és vidékfejlesztési stratégiához *(Loncsár, 2001)*.

Megemlítendők még az alternatív jövedelemszerzéshez kapcsolódó falusi turizmus fejlesztésére kidolgozott támogatások, melyek nemcsak Uniós és minisztériumi pályázatokban, de a megyei Területfejlesztési Célelőirányzatok prioritásai között is megjelentek.

Hajdú-Bihar megyében is a támogatásokkal a *Megyei Területfejlesztési Tanács* foglalkozott. Az évente meghirdetett támogatási célok összegzését a *2. táblázat* szemlélteti, melyből jól látszik, hogy 2002-ig a munkahelyteremtéshez és falusi turizmushoz kapcsolódó pályázatok kapcsolódnak szorosabban az alternatív jövedelemszerzéshez.

A támogatási lehetőségek iránti igény évről-évre nőtt a megyében és egyre nagyobb számban érkeztek be olyan pályázatok, melyek a hagyományos mezőgazdasági termelésen túl *a tevékenység diverzifikációja révén az alternatív jövedelemszerzés irányába mutattak.*

A Hajdú-Bihar Megyei Vállalkozásfejlesztési Alapítvány részéről2002-ben projekt ötletek gyűjtésére került sor, melyek a későbbiekben az EU Strukturális Alapjainak keretében az ottani agrár- és vidékfejlesztési prioritásokhoz igazodó pályázatokká fejleszthetők. A benyújtott projekt javaslatok értékelésére nem állt rendelkezésre olyan séma, melynek használatával azok objektív elbírálást nyerhettek volna. Ennek kidolgozására a Debreceni Egyetem Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar Marketing és Üzleti Tanszéke kapott felkérést. A felkérés alapján elkészült egy olyan projektjavaslat értékelő szempontrendszer, melynek segítségével a szubjektivitás a projektek kiválasztásában háttérbe szorult, és azon tulajdonságok kerültek előtérbe, amelyek az EU részére is elsőbbséget élveznek.

Összesen 91 db projektjavaslat érkezett, melyek 1/3-a azonnal javasolható volt támogatásra, míg 40%-a a feltételes elfogadhatóság kategóriájába került. A javaslatoknak közel 1/3-a tartalmazott az alternatív jövedelemszerzéssel összefüggő projektötletet, ami mutatja a vállalkozások ezen irányba történő gondolkodásmódjának változását *(Kárpáti-Csapó, 2003)*. Megerősíti ezt a tendenciát a Központi Statisztikai Hivatal Hajdú-

Bihar megyei felmérése, amely szerint a gazdálkodók egy részénél az alaptevékenység mellett megjelennek egyéb területek, mint pl. kereskedelem, húsfeldolgozás stb. Különösen magas a gazdasági szervezetek tárolókapacitásának (zöldség- és gyümölcstárolók, magtárak) értéke az országos átlaghoz viszonyítva *(Marosi A, 2001).*

2. táblázat

Hajdú-Bihar Megyei Területfejlesztési Célelőirányzat támogatási céljai és arányai

Támogatott célok	1999	2000	2001	2002
1. munkahelyteremtő beruházások	30%	30%	30%	30%
2. a kistérségi fejlesztési, a helyi társadalom önszerveződését és gazdasági együttműködését elősegítő programok és integrációs társaságok és szervezetek létrehozásához szükséges üzleti tervek kidolgozásához		70%	70%	70%
3. a speciális, a helyi gazdasági fejlődést elősegítő programokhoz, a részfoglalkoztatást segítő közmunkaprogramokhoz, közhasznú munkavégzéshez kapcsolódó fejlesztésekhez	40%	40%		
4. a munkahelyteremtéssel járó humán infrastruktúra fejlesztésekhez	30%	30%	30%	30%
5. az ökológiai szemléletű kistérségi fejlesztési programok megvalósításához				
6. a falusi turizmus és a gyógyturizmus fejlesztéséhez	20%		4%	40%
7. a tájjellegű egyedi termék és biotermék előállításához kapcsolódó fejlesztési és dologi kiadásokhoz				
8. termelő infrastruktúra kiépítése	20%			
9. munkahelymegtartás	30%	20%	30%	30%
10. a biomassza energetikai célú termelési, feldolgozási és felhasználási rendszeréhez kapcsolódó fejlesztések támogatása, különös tekintettel a növényolaj motorhajtóanyag (biodizel és bioethanol) előállítására		50%		
11. a területfejlesztés szempontjából kedvezményezett települések településrendezési terveinek elkészítéséhez	30%	30%		
12. kormányhatározatban rögzített vagy egyéb kiemelt területfejlesztési feladatok, kormányzati, regionális és válságkezelő programokhoz		40%		
13. a felsőoktatási intézményeknek a térségi fejlesztést elősegítő feladatai körében a munkahelyteremtésben való tanácsadói, illetve kutatási tev.-hez, a munkaerő-átképzés területén a régió vállalkozásaival együttműködésben végzett munkaerő-átképzési és továbbképzési programjainak készítéséhez		70%		
14. a felsőoktatási intézményeknek a kis és közepes vállalkozásokkal való együttműködésben végzett kutatásfejlesztési-innovációs tev.-éhez és a vállalkozások igényeinek megfelelően a csúcstechnológia átvételét segítő kutató-fejlesztő tev. Segítéséhez tartozó ber.-hoz	30%	30%		
15. ipari területek és inkubátorházak kiépítéséhez	30%	30%	30%	30%
16. a regionális tanácsok által nem támogatott, a gazd.fejlesztéssel összefüggő és vállalkozásokat segítő termelő infrastrukturális ber.-okhoz, beleértve a halastó kiépítését szolgáló vízi építményt, a hírközlést, informatikát, a térségi hulladék elhelyezését és kezelését		30%	30%	30%
17. a megyei területfejlesztési tanács határozatában rögzített roma programokhoz			40%	
18. az elfogadott megyei és kistérségi területfejlesztési programok megvalósítását szolgáló fejlesztések			40%	

A támogatás aránya nem ismert 1997-ben és 1998-ban.

Források: Magyar Közlöny 81/1997. (V. 16.) Korm. rendelet
Magyar Közlöny 1998/12. szám (Pályázati rendszer)
www.nbmo.hu/területfejlesztes 1999,2000,2001,2002

FELKÉSZÜLÉS AZ NFT TÁMOGATÁSAINAK FOGADÁSÁRA

A Strukturális Alapok agrár- és vidékfejlesztési céljait érintő támogatásainak elnyerése érdekében 2003-ban a TEMPUS Közalapítvány szervezésében régiónként jelöltek ki szakértőket, akik részt vettek a Strukturális Alapok fogadására felkészítő tanfolyamok szervezésében[2]. Az agrár- és vidékfejlesztési témában (EMOGA) 20 résztvevőt választottak ki képzésben való részvételre, akik szintén különböző projektötletek kidolgozására vállalkoztak. Az itt megjelenő kezdeményezések 1/4-e kapcsolódott az alternatív jövedelemszerzéshez.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Dorgai L. (2000): Feladataink a vidékpolitika alkalmazásában. Gazdálkodás, 5. 63-68. pp – (2) Fehér A. (2000): A halmozottan hátrányos helyzetű térségeinkről. Gazdálkodás, 1. 69-75.pp. – (3) Gyakorlati tudnivalók az Európai Unióról – Kézikönyv a kis- és középvállalkozóknak (2003) Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, Budapest. – (4) Kárpáti L.–Csapó Zs. (2003): A Strukturális Alapok és a gazdálkodók lehetőségei – Projektkoncepciók Hajdú-Bihar megyében. „Gazdálkodók esélyei az Európai Unióban" Európa Napi Konferencia, Mosonmagyaróvár, 2003. május 8-9. – (5) Loncsár K. (2001): Vidékfejlesztési céltámogatás 2001-2002-ben. A falu, 2. 73-76. pp. – (6) Magyar Közlöny 81/1997. (V. 16.) Korm. Rendelet – (7) Magyar Közlöny 1998/12. szám (Pályázati rendszer) – (8) Marosi A. (2001): „Az alföldi szép rónaságon" az ezredvég mezőgazdasága Hajdú-Bihar megyében. Központi Statisztikai Hivatal Hajdú-Bihar Megyei Igazgatósága – (9) PHARE IPP Projekt Zárójelentés, I. kötet, Budapest, 1997 – (10) Sarudi Cs.–Szabó G. (1997): A vidékfejlesztés prioritásainak és eszközrendszerének EU-konform harmonizációjáról. Gazdálkodás, 4. 55-67. pp. – (11) http:/www.nfh.hu/index2htm, (2004) – (12) http:/www.hbmo.hu/területfejlesztes (1999, 2000, 2001,2002)

[2]Az NFT AVOP-ról és NVT-ről részletedsen lásd Mohácsy Gabriella „Vidékfejlesztési támogatások az EU csatlakozás után (2004-2006)" című közlését, Gazdálkodás, 2003. 6. sz. (Szerkesztő)

ACQUIRING ALTERNATIVE INCOME IN HAJDU-BIHAR COUNTY

By:
CSAPÓ, ZSOLT

It can be stated that since the beginning of 1990's management approaches have changed in many production companies including a portion of farming enterprises. In addition to traditional farming activities many farms turned to the acquisition of alternative income. Over the years the number of subsidised activities in agriculture increased, giving rise to opportunities for acquiring alternative income. Naturally a fundamental condition of obtaining support, the soundness of application apart, is the preparation of a good application, for which farmers in many cases do not have the skill and experience as yet. Various external and internal experts experienced in writing such applications should be able to help these farmers especially after Hungary's EU accession. The number of applications increase year by year, a portion of which are to aid the acquisition of alternative income (tourism, farm accommodation, eco-tourism, utilisation of bio-energy and other non-agricultural developments). The examples described in this study indicated that there had been no breakthrough in these activities so far.